

Glidningar och förgivettaganden: Några noteringar om aktuell och passerad kulturpolitisk diskurs

Anders Frenander

Centrum för kulturpolitisk forskning, Biblioteks- och informationsvetenskap,
Högskolan i Borås

Anders.Frenander@hb.se

Var gränserna går för det kulturbegrepp som man opererar med inom kulturpolitiken är notoriskt svårt att svara på. Det beror i hög grad på vilket sammanhanget är. En gräns som man tycker borde vara enkel att klarlägga är den mellan kultur och natur. Inte desto mindre har det i diskursen kring kulturpolitiken med jämna mellanrum hävdats överlappningar och kopplingar.

I det våren 2009 överlämnade betänkandet från kulturutredningen sker detta återigen. Utredningen föreslår att kulturpolitiken bör bli vad man kallar en "aspektpolitik". Det innebär att kulturen ska tolkas som ett brett begrepp; att kultur inte ska ses som en särskild sektor i samhället, utan att kultur(frågor) ska integreras i andra samhällssektors verksamhet. En sådan sektor som pekas ut är miljöpolitiken. Kultur och miljö hänger ihop, menar man.

Möjligen kunde man tro att den intensifierade diskussionen om klimathot, växthuseffekter och miljöförstörelsen under de senaste decennierna var orsaken till detta synsätt. Men det är ingalunda nytt. Redan i diskussionen under 1950-talet fanns sådana föreställningar. Genom närläsning av några relevanta texter från denna tid och framåt granskas vilka föreställningar om "kultur", "natur" och "miljö" som förekommit och hur kopplingen mellan dem artulerats i olika skeenden.

Kulturpolitiken har varit mycket i ropet den senaste tiden. I våras kom Kulturutredningen med sitt betänkande, 2009:16, som i tre digra volymer om inalles 900 sidor analyserade läget och kom med förslag till förändringar i den svenska kulturpolitiken. Efter en ovanligt kort remissperiod på ca tre månader håller nu Kulturdepartementet på att fila på en proposition som väntas presenteras för höstriksdagen.

Som utredningar plägar föreslår också denna utredning ett antal förändringar i kulturpolitikens inriktning, omfattning och organisatoriska struktur. Nya målformuleringar och en ny myndighetsstruktur finns med bland förslagen, men vad slags idéer kommer man egentligen med? Är de nya? Eller har de förekommit i diskursen förut? Det beror naturligtvis på vilka delar man uppmärksammar. Utredningen vill givetvis själv ge intrycket av att dess idéer är nya och fräscha och därmed kan ändra riktningen i den framtida politiken. Så är nog också fallet vad gäller somligt, men jag menar ändå att en hel del av det som framställs som nytt i utredningen visserligen kanske är nyheter i en kulturpolitisk utredning, men har förekommit tidigare i den kulturpolitiska diskursen.

Det gäller i högsta grad en absolut central idé i utredningen, nämligen att kulturpolitiken ska bli vad man kallar en "aspektpolitik". Vad är det? Jo, kulturen uppfattas som något som på ett eller annat sätt är inblandat i ett flertal andra samhällsliga sektorer och verksamheter. Kulturutredningens egen definition går ut på ange sambanden mellan kulturen och sex andra utpekade områden:

- skola
- högre utbildning och forskning
- kulturföretagande och entreprenörskap
- regional tillväxt
- hälsa
- miljö

Eller mer kortfattat: "Vi uppfattar kulturfrågorna som en aspekt som finns med inom alla politikområden" (II:98). Därav alltså namnet aspektpolitik. En sådan uppfattning bygger helt uppenbart på ett mycket brett uppfattat kulturbegrepp, eller ett antropologiskt begrepp om kultur, om man så vill. Utredningen säger det helt i klartext, som det allra första som möter läsaren i texten: "Kultur är de mönster som vi människor skapar för vår samvaro" (I:13).

Kulturpolitiken ska alltså stöda en kultur som är en del av, ingriper i, eller påverkar nästan allt annat i samhället. I utredningens längsta kapitel (nästan 140 sidor) går man igenom relationerna mellan kulturen och de sex angivna områdena. Här formuleras ett antal förslag av lägre eller högre precision, från det ganska vaga önskemålet om att "kulturområdet behöver förstärkta forskningsresurser" (II:117) till de rätt exakta förslagen om att "inslag om entreprenörskap och företagande" (II:144) införs i konstnärsutbildningarna, eller att "Tillväxtverket och Myndigheten för Tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser" får uppdraget att "definiera vilken statistik som behövs" (II:184) på området. Många av förslagen är naturligtvis bra och speglar effektivt en av de grundläggande utgångspunkterna i utredningen, nämligen den om kulturens växande betydelse i nutidens samhälle. Men vad är det för sorts kultur man då avser? Konferensens övergripande tema är relationen mellan kultur och natur; vilken plats har kulturpolitikens kultur i den kontexten?

I de generella resonemangen i utredningen får man emellanåt intrycket att den kulturpolitiska kulturen rentav tenderar att överskrida gränsen mellan kultur och natur. Kulturen har goda effekter på människors hälsa, framhålls till exempel i inledningen till avsnittet om "Kultur och hälsa", inte bara på ett indirekt sätt, utan också genom "själva kulturupplevelsens förmåga att stimulera hjärnan" (II:204f.).

Kultur och miljö

Hur ser då resonemanget ut när det gäller förhållandet mellan kultur och miljö?

Den övergripande bedömning man gör är att ”Samverkan mellan kulturpolitik och miljöpolitik bör ökas” (II:216). Den bedömningen är naturligtvis på intet sätt förvånansvärd. Mer intressant blir det när denna samverkan ska konkretiseras. Utredningen anser nämligen att kulturområdet har två ”erbjudanden” att offerera. Det ena handlar om att kulturyttringar ”ger perspektiv” och det andra om att de ”påverkar attityder” (II:218). Innehållet i dessa yttringar är, och det är det anmärkningsvärda, närmast att betrakta som ett snävt definierat område, som ett *estetiskt begrepp*. Man talar nämligen här om ”historiska och konstnärliga kunskaper” eller om ”film, teater, litteratur, musik, bilder, utställningar, historiska tolkningar, arkitektoniska lösningar m.m.” (ibid.).

Här har man med andra ord rört sig från ett antropologiskt begrepp till ett estetiskt. Men vi ska inte hudflänga utredningen mer än nödvändigt för vad som kan uppfattas som begreppsglidningar, kategoriblandningar eller allmän oreda. Tvärtom, på sätt och vis! Det är snarare så, att utredningen rättar in sig i ledet i den kulturpolitiska diskursen, så som den sett ut under snart hundra år. Utredningen bekräftar en svårighet som varit genomgående i hela diskussionen om svensk kulturpolitik: problemet med att kulturbegreppet ständigt tycks glida omkring mellan olika bestämningar. Ena stunden diskuterar man i sina texter en antropologiskt uppfattad kultur, för att i nästa stund – och i samma text – resonera om ett estetiskt bestämt kulturbegrepp (se vidare Frenander 2005).

Men självfallet existerar konkreta skärningspunkter mellan kulturpolitiken och miljöpolitiken, vilket utredningen med rätta framhåller. Detta samspel äger rum ”framför allt inom kulturmiljö- och naturvårdsarbetet” och här finns en statlig myndighet inom kulturområdet som faktiskt också arbetar inom miljöområdet, nämligen Riksantikvarieämbetet, som deltar i arbetet med att nå de sexton miljömål som riksdagen har beslutat om. I så måtto kan man säga att aspektpolitiken redan börjat tillämpas, åtminstone inom ett av de områden som utredningen anger. Också i skolan finns naturligtvis kulturpolitiken med, särskilt på det lokala planet, där kommunala kulturförvaltningar samarbetar med skolan om teaterbesök för eleverna och liknande. De övriga fyra områdena är kanske mer av jungfrulig mark för kulturpolitiken hittills.

Var kommer då denna idé om kulturpolitik som aspektpolitik ifrån? Ska man tro utredningen själv är det en konsekvens av den övergripande analys man gjort. I del 1, ”Grundanalys”, förs omfattande resonemang med utgångspunkt i modern kultursociologisk teori angående den växande betydelsen av sådant som kultur, kunskap, information och liknande immateriella tillgångar. Det har i de utvecklade kapitalistiska länderna de senaste decennierna skett en förskjutning i samhällets struktur från en ekonomi som dominerades av industriell varuproduktion, där arbetarklassen var den numerärt största klassen, till en ekonomi som domineras av tjänsteproduktion och där de anställda inom tjänste- och servicesektorn övertagit positionen som den största samhällsklassen. Ja, det är denna tyngdpunktförskjutning i samhället som definierar övergången från industrisamhället till det post-industriella tjänstesamhället. Denna förändring kan ges många andra namn, varav flera förekommer i utredningen; från varusamhälle till informationssamhälle eller kunskapsamhälle eller från det moderna till det postmoderna samhället.

På grundval av denna schematiska och övergripande analys av samhällsutvecklingen på 1900-talet argumenterar Kulturutredningen för att den kulturpolitik som existerat under åtminstone vissa delar av detta långa skeende har varit starkt präglad, ja rentav bunden till, de här grundläggande förhållandena. Den kulturpolitik som formades på 1960-talet och sammanfattades i 1974 års kulturpolitiska beslut motsvarade nämligen enligt Kulturutredningen den tidens industrisamhälle. Lite efterklokt kan man skriva (och samtidigt implicera att den tidens politiker blickade tillbaka och var dåliga på att analysera sin samtid):

När de västerländska samhällena just står inför brytningsskedet mellan industri- och tjänsteekonomier, mellan 1900-talsmodernitet och senmodernitet, formuleras i Sverige en kulturpolitik som på många sätt framstår som en kodifiering av det genomgångna skedets förhållanden (I:185).

Vi nådde därmed ”modernitetens final” utropar utredningen (I:128). Därefter tog vi sålunda steget in i en ny historisk epok, som utredningen ibland kallar postmoderniteten och ibland, men oftare, senmoderniteten. Som framgår av citatet ovan, vill dock utredningen hävda att kulturpolitiken inte ”hängde med” i detta epokskifte. Den fortfor att vara präglad av modernitetens förhållanden, dess idéer, värderingar och attityder. Allt detta är nu dags att lämna bakom sig och det är i detta perspektiv utredningen vill att man ska se deras förslag.

Genom att resonera så frammanar man bilden av att förslagen i utredningen lanserar något nytt i svensk kulturpolitik. Förslagen ska så att säga motsvara de nya samhälleliga, ekonomiska, politiska och kulturella förhållanden som etablerats de senaste tjugo-trettio åren. Nu krävs nya tag! Naturligtvis kan en kritiker peka på att en del av det man föreslår redan har tillämpats i ett tiotal år på regional och lokal nivå. Tanken att kulturella initiativ av olika slag skulle fungera som en verksam kraft att öka attraktiviteten för investeringar och arbetstillfällen i en stad, eller region, har ju omsatts i praktisk handling på flera ställen. Men som en övergripande nationell riktlinje i den statliga kulturpolitiken måste man ändå säga att just den idén inte förekommit tidigare. Tvärtom skyggade man, särskilt i 1974 års målformuleringar (något mer dämpat 1996), kraftigt för att blanda samman kommersialism och kultur!

Aspektpolitiken inte ny

Nu vill jag ändå hävda att nyheten i detta sätt att betrakta kulturens och kulturpolitikens uppgifter inte alls är så ny, som man kan få intrycket av. Snarlika idéer som vittnar om ett besläktat tänkesätt, uttryckta i ett svenskt sammanhang, formulerades och lanserades för ett drygt halvsekel sedan i den socialdemokratiska skriften *Människan och nutiden*, publicerad 1952. Dess underrubrik var ”Riktlinjer för arbetarrörelsens kultursträvanden”. Denna rapport var frukten av en alltmer intensiv kulturpolitisk debatt inom arbetarrörelsen. 1946 hade Sveriges Kommunistiska Parti (SKP) publicerat ett kulturpolitiskt program ”Kulturen och folket” och det var inte enda exemplet på att kulturfrågorna började pocka på uppmärksamhet. Fackförenings- och nykterhetsrörelsen ordnade samma år en konferens om dessa spörsmål, vilken samlade folkbildare, politiker och författare till en bred debatt om kulturpolitiken (Frenander 2005, Sundgren 2007). Det var alltså knappast någon tillfällighet att den socialdemokratiska partikongressen 1948 tillsatte en kulturkommitté med uppgift att ”utforma riktlinjer för arbetarrörelsens kultursträvanden” (*Människan och nutiden*, s. 5).

Per Sundgren (2007 s. 286) påpekar nogsamt att avsikten med kommitténs arbete aldrig var att formulera ett kulturpolitiskt program för socialdemokraterna. Huvudsyftet var i stället, som partiordförande Tage Erlander kommenterade, att det skulle utgöra ”ett värdefullt underlag för den fortsatta diskussionen [och borde] kunna spela en betydelsefull roll för kulturpolitiken” (citerat i *ibid.* s. 300). Trots pressen från att kommunistpartiet antagit ett regelrätt program och att det socialdemokratiska ungdomsförbundet drev på för att ett program skulle skrivas, var partiet uppenbarligen inte redo att ta det steget.

Om det berodde på att den skrift som producerades i bestämda avseenden var för vittfamnande, för radikal och långtgående för att passa partiet, eller om det tvärtom var så, att dess ställning som diskussionsunderlag gav friare tyglar åt kommitténs lägesanalys och egna åsikter, är omöjligt att avgöra så här långt efteråt. I vilket fall är det slående hur betänkandet tar ett brett grepp över sitt ämne och tänker både djupt och långt:

En demokratisk-socialistisk kulturpolitik i det nutida samhället kommer att ställas inför både kortsiktiga och långsiktiga uppgifter. Till de förra hör distributionsfrågorna: att göra

den högre utbildningen tillgänglig för alla som har förutsättningar, att skapa bättre förbindelser till konsten, litteraturen, musiken, teatern osv., att så långt möjligt är skapa en trivsammare hem- och arbetsmiljö, att sanera en sektor av den yttre miljön genom en planmässig bostads- och stadsplanepolitik etc. Till de mera långsiktiga arbetsuppgifterna hör den fostran som söker komma till rätta med fördemokratiska värderingar. Här gäller det t. ex. den auktoritära synen på uppfostran i hem och skola, förhållanden mellan anställda och företagsledning. Man kan även nämna de många och motstridiga föreställningarna om den sexuella samlevnadens problem. Slutligen gäller det hela fritidsinnehållet, att bryta den passiviserande tendensen och ge bättre möjligheter till verklig rekreation, till avspänning och återhämtning, yttre aktivitet och allsidig inre människoutveckling. (s. 20)

Den kulturpolitik som betänkandet skisserade omfattade med andra ord ett brett kulturbegrepp, själva ville man kalla det "sociologiskt" (s. 185). För demokratiska socialister räckte det inte med att reformera "den politiska och ekonomiska ordningen", arbetet "måste vidgas att omfatta hela människan och människans hela situation" (s. 19). För att genomföra denna uppgift var greppet inriktat mot både individen och strukturen i samhället. Kulturpolitiken skulle

./.../ röja undan sådant, som hindrar den enskilda människan att leva ett så rikt och lödligt liv som hennes förutsättningar medger, och hjälpa fram allt som kan stödja den enskildes personliga växt. Inom den målsättningen ryms också det djupa behovet av social gemenskap och förmåga att på skilda plan skapa och bevara fruktbara relationer med andra människor. (s. 21)

När man sedan diskuterade hur politiken mer konkret skulle utformas identifierade man den "konkreta miljön", med vilket man helt enkelt menade den "yttre miljön", som ett huvudområde. Den viktigaste aspekten här var "de kulturella institutionernas lokalisering", emedan distributionen av kulturen stod i förgrunden. Det gällde att placera dem "centralt inom det område" de betjänade. Frågan fick då en vidare syftning, eftersom den därmed kom att handla om lokal och regional uppbyggnad och planering. Befolkningsunderlagets storlek var förstas en viktig parameter och här framhöll man växelverkan mellan mer handfast industriell etablering och den kulturella:

Näringslokaliseringen har således, rätt förstådd, en väsentlig kulturpolitisk sida. Det får inte heller förbises att *lokaliseringen av kulturella institutioner* – högre utbildningsanstalter exempelvis – i sin tur kan vara en *verksam faktor* då det gäller att leda näringslivets lokalisering. (s. 49, min kurs.)

En annan dimension av den konkreta miljön som man uppmärksammade i programmet var storstaden i sig. Särskilt för barn och ungdomar var det viktigt hur städerna planerades. Den socialdemokratiska arbetsgrupp som formulerat skriften var nämligen av den uppfattningen att ungdomar i städerna oftast kom i kontakt med "det kommersiella livet", medan andra delar av samhällslivet tonade bort. För att motverka den skadliga "konkurrensinställning" som frodades i sådana kontakter och i stället uppmuntra "samarbetsförmågan" var det viktigt att helt enkelt bygga om staden. Frankt konstaterade man: "Här har rekonstruktionen också en direkt folkuppfostrande syftning, som tilldelar den en speciell roll i det kulturpolitiska programmet" (s. 52).

Det fanns också, för det tredje, en dimension av den konkreta miljön som var av lite mer psykisk natur. Den handlade om de estetiska intryck som kom människorna till del i samhället, både i hemmet och ute i staden. Inredningskonst, husbyggnadskonst och stadsbyggnadskonst hörde därmed till områden som hade kulturpolitisk relevans, ity de ägnade sig åt "konkret miljögestaltning". Enligt betänkandet var detta område verkligen ingen restpost

eller marginalverksamhet i det politiska arbetet. Snarare betraktades det som ett lackmustest för en framgångsrik kulturpolitik:

Ett sannare kriterium på den kulturella nivån synes därför miljögestaltningens ställning vara. *Som ett av de allra viktigaste målen för vår kulturpolitik måste vi se en höjd kvalitet inom hemkultur, byggnadskonst och stadsbyggande* (s. 53, kursiv i original).

De socialdemokratiska tankarna om kulturpolitik anno 1952 var alltså knappast blygsamma, vare sig till omfång eller till ambition. I princip var de ägnade åt en fullständig och genomgripande omvandling av kulturen i vid mening, i sin antropologiska betydelse; förändra inte bara samhällets struktur utan också människornas individuella beteende och deras relationer till varandra. (Och kanske också till naturen?) Den egna sammanfattning man gjorde i skriften om ”att bedriva kulturpolitik är att bedriva miljöpolitik” var utan tvekan mycket träffsäker (*Människan och nutiden* s. 185).

Möjligen var det det abstrakta och vittfamnande i denna typ av kulturpolitik som gjorde att betänkande snabbt föll i glömska inom socialdemokratin. När Ragnar Edenman ett tiotal år senare började formulera en mer konkret och detaljerad kulturpolitik så var det andra saker han tog fasta på och ville reformera. I kulturpropositionen 1961:56 var en av främsta utgångspunkterna att förbättra konstnärernas ekonomiska villkor (Frenander 2005 ss. 115ff, Sundgren 2007 ss. 285ff).

Vad lär vi oss av detta? Naturligtvis ligger det nära till hands att komma dragande med en idéhistorisk klyscha: ”intet är nytt under solen”. Och det är klart att parallellen är slående, det finns många likheter mellan enskilda formuleringar i de två dokumenten. Men vad betyder det? Är det samma politiska innehåll och riktning i dem? Är det samma idé, eller är egentligen idéinnehållet helt olika, fast ordalydelse är snarlika?

Låt oss mer specifikt granska sådana frågor. Onekligen måste vi konstatera att den ”aspektpolitik” Kulturutredningen talar om lanserades för länge sedan. Dess teoretiska och begreppsliga grundval är det antropologiska kulturbegreppet. Detta framstår rätt självklart som den givna grunden för en sådan politik. Eller, formulerat lite annorlunda; kulturpolitik som aspektpolitik blir en nödvändig följd av ett brett kulturbegrepp – det vore självmotsägande annars. Å andra sidan kan man förstås sätta ett frågetecken i kanten om det då alls borde kallas kulturpolitik? Om kulturen omfattar allt mänskligt beteende (”a whole way of life” som Raymond Williams’ berömda formulering lyder), så kanske det snarare är ’politik’ i allmänhet vi borde tala om? Och om man ändå håller fast vid begreppet, vad händer då med kulturen i dess snäva, estetiska betydelse? Kanske blir det då nödvändigt att uppfinna ett politikområde för den snäva konstkulturen (eller vad den ska kallas) för att denna inte ska tappas bort? Här kan man möjligen skönja en dubbling av termen kulturpolitik, som gör det möjligt för denna att röra sig över hela samhällets område. Alternativt kunde man tänka sig att den snäva politiken benämns ’konstpolitik’, med, antagligen, oanade konsekvenser för såväl diskursen som innehållet?

Växtpolitik eller tillväxtpolitik?

Om ”aspektpolitiken” som sådan alltså verkar ha förekommit tidigare som idé, om än icke som begrepp, så kan man undra om idéinnehållet var likadant på 1950-talet som det är nu, i Kulturutredningen? Vi måste gå djupare in i analysen för att få klarhet i den saken. Detta sker på såväl *textens* som *kontextens* nivåer.

Låt oss börja med texten. *Hur* skriver man om kulturpolitikens uppgifter och omfång i *Människan och nutiden*? Vilka kopplingar till andra ord och begrepp gör man? Vilka konnotationer vill man ge ”kulturpolitik”? Vi har sett hur man i stor utsträckning har siktet inställt på ”hela människan och människans hela situation”, en i sanning holistisk ambition. Varje

människa ska ges möjligheter till ett "rikt och lödigt liv" och politiken ska stödja hennes "personliga växt". Den kulturpolitik man skisserar tycks bygga på att man uppfattar att kulturen har ett inneboende positivt, i någon mening människoförbättrande egenvärde. I kontakten med och utövandet av sådan kulturell aktivitet växer människorna och blir "fullgångna personligheter" (*Människan och nutiden* s.29), vilket är precis vad det moderna demokratiska (och också snabbt föränderliga) samhället kräver.

I diskursanalytiska termer kan man säga att en ekvivalenskedja formades med innebörden att kulturen och kulturpolitiken sågs som resurser framför allt för den enskilda människans behov. Satsningen på kulturpolitik och det kulturinnehåll denna hade skulle stärka den enskildes personliga, intellektuella och kulturella förmåga i olika avseenden. Avsikten var att göra alla medborgare bättre skickade att delta i det offentliga politiska och kulturella livet, att stärka vars och ens möjligheter att vara aktiva i den demokratiska utvecklingen av nationen. Det var en sorts "växtpolitik" med utgångspunkt och inriktning på de enskilda individerna.

Detta är emellertid ingen helt obestridlig tolkning. I delar av texten resoneras på ett annat sätt, görs andra kopplingar, vars innebörd är att betänkandets budskap blir mer tvetydigt. Särskilt när man diskuterar barns och ungdomars situation i samhället, vilket sker i ett kapitel med rubriken "Samhället och de växande", och i viss mån också när förhållandena i arbetslivet kommer på tal i kapitlet "Det nutida arbetslivets problem", så är det snarare individens *anpassning* till rådande strukturer och förhållanden som är vad som förmedlas (jfr Frenander 2005 s. 116, Frenander 2008 s. 46, Sundgren 2007 s. 310f.). Där finns också, som vi sett, enstaka kopplingar till att kulturen är nyttig i ett mer ekonomiskt eller industriellt avseende, också. Sådana formuleringar är emellertid mindre frekventa.

Hur ska kontexten beskrivas? Vid mitten av förra seklet fanns inget avgränsat kulturpolitiskt område i regeringens eller riksdagens arbete. Diskussionen var i sin linda och ramarna var ännu helt obestämda. Samtidigt pågick en intensiv samhällsomvandling där Sverige industrialiserades och urbaniserades i hastig takt. Olika välfärdsreformer genomfördes i snabb takt (en ny arbetsmarknadspolitik, utbyggnad av sjuk- och hälsovård, barnbidragen infördes, pensionsreform var i vardande etc), för att inte tala om expansionen av den obligatoriska skolutbildningen (Hadenius 2000, Norborg 1995, Frenander 1999). Under socialdemokraternas ledning var Sverige i full gång med att bygga det "folkhem" Per Albin Hansson hade talat om på 1930-talet (Hansson 1935 ss.19f). Helt i enlighet med till exempel ABF-ledaren Gunnar Hirdmans uppfattning skulle nu det tredje steget i den socialdemokratiska strategin fullbordas. Efter den politiska och sociala demokratin skulle den kulturella förverkligas (Frenander 2005, s. 130). Kulturpolitiken avsågs, oavsett hur dess innehåll tolkades, bli infogad i det stora välfärdsbygget och på sitt sätt utgöra kronan på verket i detta.

Hur som helst, vare sig på 1950-talet eller senare på 1960- och 70-talen då kulturpolitiken etablerades som ett eget politikområde slog tankarna om kulturen som en aspekt på (all) annan samhällelig verksamhet igenom. Kulturpolitiken blev, helt sonika och något förenklat uttryckt, en sektorspolitik inriktad mot ord-, scen- och bildkonsten, massmedierna, kulturarvet och folkbildningen. Idéerna om kulturen och kulturpolitiken som en vital och allt genomströmande "aspekt" rann ut i sanden när de konkreta besluten om budget, anslagsordningar, subventioner, konstnärlöner med mera skulle beslutas.

Vad kan man då utläsa av Kulturutredningen, nästan sextio år senare? Vilka kopplingar görs däri? Har aspektpolitiken bättre förutsättningar att bli verklighet nu i början av 2000-talet? Har möjligen omständigheterna ändrats så, att de här 'gamla' idéerna faktiskt kan slå rot och implementeras i praktisk politik?

Om vi till att börja med undersöker vad som står i utredningen om sambanden mellan kulturpolitiken och andra politikområden, så görs en systematisk genomgång av de sex kopplingar som identifierades i del II (se ovan s. 378). Som jag redan noterat är det kapitel där aspektpolitiken presenteras (kap 10) det längsta kapitlet i utredningen. Inte minst är de två

avsnitt som behandlar "Kulturföretagande och entreprenörskap" respektive "Regional tillväxt" genomtänkta och genomarbetade, på ett sätt som tydligt skiljer sig från en del andra partier i utredningstexten. I båda avsnitten listas en lång rad konkreta förslag, bland annat om framtida myndighetssamarbete mellan kulturområdet och Tillväxtverket. Vad gäller frågan om vad som bör räknas in under rubriken "kulturföretagande" görs till exempel en ambitiös översikt över forskningsläget och därtill en jämförande utblick till länder som England och Holland, där utvecklingen inom området gått längre än i Sverige.

Det man skisserar är dels att satsning på kulturell aktivitet i sig anses öka en plats', en stads eller en regions förmåga att attrahera investeringar och bosättning, för att därigenom öka den lokala tillväxten. Dels menar man också att det inom kulturområdet är viktigt att sprida nya företags- och verksamhetsformer, både för att öka sysselsättningen och för att göra kulturen effektivare. (Ur vilken synpunkt, kan man fråga?) Det är intressant att notera vad slags verksamhet man väljer att ta som exempel i det här avseendet. Utredningen pekar nämligen på vår mest besökta/utnyttjade kulturinstitution, folkbiblioteken (II:149). Dessa utgör en allmän, offentlig institution vars betydelse som en s k "lågintensiv mötesplats", utan krav på entréavgifter eller andra pekuniära eller på annat sätt specificerade prestationer, ökar i takt med att det offentliga rummet beskärs av privata köpcentra och reklamens utbredande. En del forskare har understrukt hur folkbibliotekens roll som upprätthållare av ett slags öppet, demokratiskt tillgängligt frirum i samhället successivt får en allt mer ökad betydelse i takt med marknadstänkandets spridning (jfr Vårheim m fl, Vestheim).

De två refererade avsnitten utgör i själva verket en tyngdpunkt i texten. Det genomtänkta resonemanget och den, visserligen latent, men ändå tydliga negativa värdering av den gamla kulturpolitikens avvisande inställning till kommersialismen och dess "negativa verkningar" inom kulturområdet, anger klart en ideologisk position hos utredningen. Man använder förvisso orden "kommersialism" eller "marknad" synnerligen sparsamt, men är desto mer frikostig med bruket av "företagande" och "entreprenörskap". Kulturell verksamhet är också något som inte längre begränsas till de "fina" konstarna. Utredningen anstränger sig att ordentligt utreda de nya begrepp som förekommer i den samtida diskursen. Tre begrepp urskiljs, med successivt allt större innehåll: "kulturella näringar", "kreativa näringar" och "upplevelseekonomi" (II:151-3). I det sista och mest omfångsrika inräknas också sådant som arkitektur, måltid, turism och upplevelsebaserat lärande. Ett så vitt begrepp vill utredningen inte använda. Däremot förefaller det som att de andra två kan accepteras och göras till föremål för konkret politik (II:174). Ja, den typ av arbeten och anställningsförhållanden som dominerar inom de branscherna ses till och med som en förebild för hela arbetsmarknaden i framtiden (II:156).

Om vi återigen ska applicera diskursanalytiska termer så kan man säga att den ekvivalensskedja som formas här snarast vill se kulturen och kulturpolitiken som resurser för samhällsekonomins behov, som en injektion för ökad tillväxt. Antalet människor som ska involveras i och ta del av kulturen avses stiga kraftigt, men syftet därmed ligger snarare på att öka sysselsättningen och det ekonomiska utbytet, så att BNP-tillväxten påverkas positivt. Den föreslagna kulturpolitiken blir på så vis ett slags "tillväxtpolitik".

Att kontexten idag är helt annorlunda än i början av 1950-talet säger sig självt. Några viktiga aspekter av de förändringar som skett är till exempel att det folkhem, dvs den svenska varianten av efterkrigstidens välfärdssamhälle, som då var i uppbyggnadsfasen nu måste betraktas som på god väg att bli helt nedmonterat. Den internationella politiska, sociala och ekonomiska scenen har också skiftat karaktär i grunden (Hadenius 2003, Hobsbawm 1997). Jag tror det är tillräckligt att påpeka ett fundamentalt gemensamt drag i skeendet på både den nationella och den internationella nivån, nämligen att nyliberalismen med sin starka tro på marknaden och avregleringar slagit igenom i de flesta politikområden.

Den här analysen har tagit fasta på begreppet ”aspektpolitik” som i sig inrymmer kulturens relation till andra områden av samhället och livet, däribland miljön och miljöpolitiken. Båda texterna innehåller mer än så och tolkningen kan därför möjligen framstå som vinklad eller orättvis. Den gör heller inga anspråk på att vara heltäckande, men jag vill ändå hävda att det är det viktigaste politiska idéinnehållet som granskats i artikeln. På så vis utgör både *Människan och nutiden* och *Kulturutredningen* mycket viktiga tidsdokument som pekar ut tongivande och kanske – när det gäller *Kulturutredningen* – praktiskt betydelsefulla politiska åsikter inom kulturpolitiken.

En generell slutsats av denna korta genomgång av två viktiga kulturpolitiska dokument skulle därmed kunna formuleras som att de båda är ”barn av sin tid”. I det framstegsrusiga, framtidsoptimistiska 1950-talet, då den sociala ingenjörskonsten stod högt i anseende, karaktäriseras också de kulturpolitiska övervägandena av sådana föreställningar. Den individuella medborgaren skulle formars och stärkas på det att hon måtte dels växa som person, dels fylla sin plats i det demokratiska samhällsbygget. Sextio år senare är den sociala ingenjörskonsten djupt komprometterad och de idealistiska tongångarna om människans möjligheter underminerade av postmodern relativism och tillplattade av kapitalismens varusamhälle. Kulturens uppgift blir att foga in sig på marknaden och försöka slå mynt av sin kreativitet.

Referenser

- Beckman, Svante & Sten Månsson (red) (2008). *KulturSverige 2009. Problemanalys och kulturstatistik*. Sörlins förlag, Linköping.
- Frenander, Anders (1999). *Debattens vågor*. Arachne, Göteborg.
- Frenander, Anders (2005). *Kulturen som kulturpolitikens stora problem*. Gidlunds förlag, Heddemora.
- Frenander, Anders (2008). ”Kulturpolitikens långa våg” i Svante Beckman & Sten Månsson (red) *KulturSverige 2009. Problemanalys och kulturstatistik*.
- Hadenius, Stig (2003). *Modern svensk politisk historia: konflikt och samförstånd*. 6. [rev. och aktualiserade] uppl. Hjalmarson & Högberg, Stockholm.
- Hansson Per Albin (1935). *Demokrati: tal och uppsatser*. 2. uppl. Tidens förlag, Stockholm.
- Hobsbawm, Eric (1997). *Ytterligheternas tidsålder: det korta 1900-talet: 1914-1991*. Rabén Prisma, Stockholm.
- Människan och nutiden* (1952). Socialdemokratiska partistyrelsen, Stockholm.
- Norborg, Lars-Arne (1995). *Sveriges historia under 1800- och 1900-talen: svensk samhällsutveckling 1809-1996*. 4. uppl. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- SOU 2009:16 *Kulturutredningen*, 3 vol. Fritzes förlag, Stockholm..
- Sundgren, Per (2007). *Kulturen och arbetarrörelsen*. Carlssons förlag, Stockholm.
- Vestheim, Geir (1999). ”Ideologi og folkebibliotekpolitikk – eit demokratispørsmål”. SOU 199:129 *Demokratins estetikk*. Fakta info direkt, Stockholm.
- Vårheim, Andreas, Ragnar Audunson & Svanhild Aabø (2008). ”Folkebibliotekens bidrag til sosial integrasjon: Foreløpige funn fra PLACE-prosjektet”. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift* 1/2008 ss. 8-27.